

neustálý boj proti hrubé demagogii“ (s. 463). Pierre Milza k tomu svojí knihou jistě významně přispěl.

Knih *Evropa v černých košilích* je psána srozumitelně, s množstvím faktických informací, obsahuje minimum nepřesností (překlep data – s. 385, volebního výsledku – s. 252, zkratky – s. 405), a proto ji lze doporučit historikům, politologům, sociologům a studentům těchto oborů.

*Josef Smolík, Fakulta sociálních studií
Masarykovy univerzity v Brně*

Ladislav Hladký:

BOSENSKÁ OTÁZKA V 19. A 20. STOLETÍ.

Masarykova univerzita v Brně –
Mezinárodní politologický ústav, 2005,
392 stran.

Česká veřejnost se o takzvanou bosenskou otázku zajímala poměrně živě koncem 19. a počátkem 20. století, kdy byla Bosna a Hercegovina spravována rakousko-uherským ministerstvem financí. Rakousko-uherská okupace a následně anexe byla pokusem vyřešit bosenskou otázku, která vykrystalizovala počátkem 19. století, v éře rodícího se nacionalismu. Bosenskou otázku můžeme v krátkosti shrnout jako otázku, kam svým charakterem patří tato kulturně komplikovaná oblast, případně – podle ducha doby – komu patří. Přirozenou podotázkou je i věc její integrity, historické, státoprávní a politické individuality a samozřejmě i možnosti jejího rozdělení.

K známějším jménům, která zprostředkovávala dojmy z rakousko-uherské Bosny, patřili historik Konstantin Jireček, folklorista

a malíř Ludvík Kuba a spisovatel a překladatel z jihoslovanských jazyků Josef Holeček, a ovšem také pozdější česká národní ikona, c.k. poslanec Tomáš G. Masaryk. Po rozpadu podunajské monarchie zájem postupně utichá, Bosna se stává stále více tématem pro historiky, a po druhé světové válce pro českou veřejnost s výjimkou těch pár Češek, co se sem provdaly, zůstala už jen označením exotické zemičky, vystupující z mlhy jen skrze atentát na arcivévodu Ferdinanda, pro starší generace snad ještě skrze označení „bosňák“ pro prodavače sladkostí nebo brusice nožů.

Až v 90. letech se vzedmula nová vlna zájmu, nesená prakticky každodenním televizním zpravodajstvím o válce. Česká nevládní humanitární pomoc se na bosenské válce v pravém slova smyslu „udělala“. A v posledních letech se česká zahraniční politika postupně začíná Bosně a Hercegovině, která byla zařazena mezi osm prioritních zemí české rozvojové politiky, věnovat stále více. Tzv. bosenská otázka se tedy dostává znovu na scénu. Ladislav Hladký, historik střední generace, který se touto tematikou zabývá již po léta, i když více v popularizačním duchu, předložil tentokrát odborné veřejnosti ucelené a do hloubky jdoucí dílo, které v mnoha ohledech nastoluje v českém odborném zájmu o Bosnu a Hercegovinu novou laťku.

Knih je rozdělena do tří částí. První, úvodní, je teoretická. Hladký nejprve definuje bosenskou otázku a poté nastiňuje, jak k bosenské otázce přistupovala historická věda. V krátkosti rekapituluje tradiční přístup, postoje srbského, chorvatského a muslimského/bosňáckého národního proudu, zkratkovitě dila původem jugoslávských historiků působících v zahraničí, anglicky a německy psanou literaturu a velmi podrobně také literaturu českou. Poněvadž právě historie byla mnohokrát předmětem manipulací s cílem získat argumenty pro různé, nejčastěji národnostně motivované odpovědi na bosenskou otázku, čtenář tento zasvěceně komentovaný

přehled jistě ocení jako příručku ke studiu dalších pramenů.

Druhá část knihy se zabývá historickým vývojem v Bosně a Hercegovině od počátku 19. století až po dnešek. Pravda, předchází ještě hutná kapitola o dějinách země od nejstarších známých dob až do konce 18. století, pojatá sice zkratkovitě, ale objektivně a s využitím i novějších pramenů, zařazená pro lepší orientaci čtenářů v dané problematice. Vlastní výklad však začíná až na sklonku osmanské éry a jeho těžiště spočívá ve dvou obdobích: rakousko-uherské éře (1878–1918 – v kapitole zahrnující i úpadek a konec osmanské éry) a období nezávislosti (1992–2004, rozděleného do dvou kapitol mezníkem mírových jednání na konci roku 1995). Obě období jsou zpracována velmi podrobně, první s důrazem na formování moderních národů a národních politických proudů v Bosně a Hercegovině, to druhé naopak sledující válečnou dezintegraci a následnou integraci politicky podporovanou zvenčí. Poslední kapitola, zabývající se Bosnou a Hercegovinou po nastolení míru, přirozeně ústí ve třetí část knihy, esej rekapitulující dosavadní modely řešení bosenské otázky, možné alternativy historického vývoje a shrnující možné perspektivy a pokoušející se nalézt na ni vyváženou a objektivní odpověď. Autorova odpověď není jednoznačná, jedná se vlastně o soubor odpovědí na jednotlivé aspekty. Tato forma „odpovědi“ na bosenskou otázku vcelku přesvědčuje o autorově snaze být nestranný. Autor se v mnoha případech zdržuje konečného soudu tam, kde podle něho není možné (zvláště při pohledu do budoucnosti), není však alibistou, který by se odmítal vyjádřit jednoznačně – naopak. Nepodléhá přitom příliš ani romantickým náladám, ani sympatiím k určitému národu (konkrétně k Bosňákům, jejichž národnostnímu utváření věnuje nejvíce pozornosti). Je realistou. Svého času, ještě za války, byla v českém tisku vedena debata o tom, kdo je v Bosně v právu. S odstupem deseti let po skončení války zaznívá

tato Hladkého rekapitulace ve srovnání s těmito emotivně zbarvenými diskusemi velmi objektivně. A to je dobře.

Zatímco v úvodní i závěrečné části je Hladký stručný, ale nevynechává nic podstatného, určitou slabinou knihy je nevyváženost, s jakou jsou pojednávána jednotlivá období v historickém přehledu. Ten je rozdělen do sedmi kapitol, věnovaných postupně období do konce 18. století, sklonku osmanské éry a rakousko-uherské správě, jihoslovanskému království, druhé světové válce, socialistické Jugoslávii, válce v letech 1992–1995 a poválečnému období. Jak už bylo řečeno, zvýšenou pozornost věnoval autor především druhé, šesté a sedmé kapitole, tj. rakousko-uherskému období a období po rozpadu socialistické Jugoslávie. Období mezi tím jsou zpracována v podstatě letmo. Vůbec nejpodrobněji se Hladký pustil do formování tří národnostních politických proudů, srbsko-pravoslavného, chorvatsko-katolického a muslimského, během 19. století. Je zřejmé, že tato látka mu nejvíce sedí. Svým způsobem bychom tuto kapitolu mohli považovat za samostatnou historickou studii. Navazující kapitoly jsou nejen podstatně kratší, přičemž nezáleží na délce zachycovaného období: čtyřiceti letům rakousko-uherské správy země věnuje 100 stran, třiaadvaceti letům královské Jugoslávie pouze deset. Čtyřem letům druhé světové války věnuje dvaadvacet stran, zatímco čtyřem letům nedávné války sedmdesát. Snad lze vyjít z předpokladu, že pro uchopení tématu je nejpotřebnější rozebrat období úvodní, v němž se bosenská otázka (a většina možných odpovědí) formovala, a období závěrečné, kdy byla znovu oživena; současně se jedná o období, kdy k sobě poutala nejvíce pozornosti doma i v zahraničí. Navíc můžeme předpokládat, že rozsah knihy byl omezen možnostmi vydavatele (knihy má v brožované vazbě téměř 400 stran!).

I když tato vysvětlení přijmeme, je bohužel vidět, že autor pro mezidobí 1918–1992 příliš nerozvinul témata, která nastínil dříve.

Období královské Jugoslávie je v podstatě omezeno na politické programy národních stran (prostor se ještě zužuje popisem všeobecné politické situace v jihoslovanském státě), období druhé světové války na shrnutí kolektivních postojů jednotlivých národů, období socialistické Jugoslávie se zase zaměřuje na národnostní statistiky a postupné politické uznání bosenských Muslimů jako svébytného národa.

Dá se souhlasit s tím, že kapitulu o druhé světové válce pojal zkratkovitě, zřejmě ve snaze vyhnout se zjednodušujícímu pohledu, jenž vysvětluje události 90. let hrůzami druhé světové války. Mohl však věnovat několik vět německé politice v Bosně a Hercegovině, zejména úsilí o smíření ustašovců a četníků a zmínit se o lokálních muslimských milicích. Období po světové válce, kdy dochází k mnoha společenským změnám, například změnám v národnostním složení měst, by si také zasloužilo podrobnější pohled. Navíc by pro čtenáře bylo možná spíše než debaty o uznání Muslimů, které může najít v jiných českých odborných textech, a které by bylo možné jen zkráceně shrnout, přínosnější přečíst si něco o politickém vývoji uvnitř bosensko-hercegovské komunistické organizace a soupeření o vliv na správu republiky.

Přes tyto připomínky zůstává Hladkého kniha velmi cenným odborným dílem. Přestože některá období pojímá, jak bylo řečeno, stručně, doprovází text průběžně odkazy na další literaturu, takže umožňuje komukoli hledat detailnější poučení. Text je doprovázen

poznámkami pod čarou, z nichž část jsou bibliografické odkazy, část vysvětlující poznámky. I přes značný rozsah některých jednotlivých poznámek se autor vyhnul častému nešvaru českých autorů, spočívajícím v přesouvání často těch nejzajímavějších detailů do poznámek, které tím zbytečně narostou. Poznámky v Hladkého knize slouží hlavně k vysvětlení nebo upřesnění potřebných pojmů a určitě představují pro čtenáře cennou součást textu. Kniha bohužel postrádá alespoň jmenný rejstřík (snad z důvodů kapacity), který by v publikaci takového rozsahu určitě dobře posloužil. Pochválit je naopak nutné rozsáhlý seznam literatury, rozdělený na archivní prameny, monografie a sborníky a odborné články. Tento seznam očividně neslouží jen jako ozdoba, z textu je dost dobře patrné, že autor uvedené práce skutečně zná. Do knihy je také vsazeno několik vhodně zvolených barevných tematických map. Z formálního hlediska lze knize vytknout ještě zbytečné a nesystematické míchání originálních (srbochorvatských nebo anglických) a českých zkratk, které čtenáři orientaci spíše ztíží než usnadní, a rovněž nedostatečnou redakci srbochorvatských názvů, jmen apod.

Celkové hodnocení knihy je příznivé. Ačkoli se čeští politici rádi honosí tím, že Balkánu a (bývalé) Jugoslávii dobře rozumějí, opak bývá často pravdou. Tato publikace, zasvěcená a přitom srozumitelná širokému okruhu čtenářů, by jim určitě posloužila v tom, aby skutečně porozuměli.

Filip Tesař, Ústav mezinárodních vztahů Praha